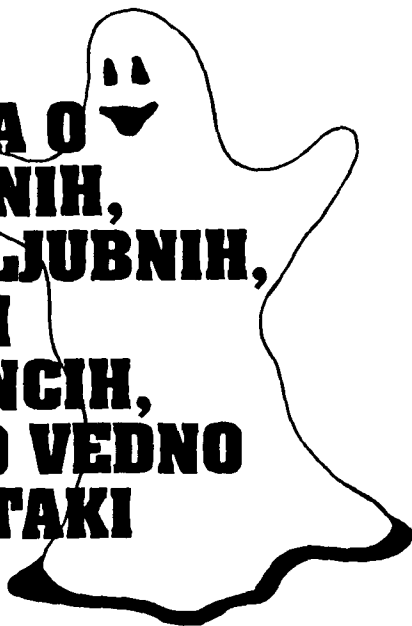


Anton Šepetavc

PRIDIGA O PRIJAZNIH, GOSTOLJUBNIH, DOBRIH SLOVENCIH, KI NISO VEDNO (BILI) TAKI



"Lubi Slovenci! Vom inu nom je vedejoč, de..."

(Primož Trubar)

Na začetku je bil Bog, potem je bil človek. Potem so bili ljudje. In plemena in ljudstva. Narodi in nacije.

Nato so prišli nacionalisti, šovinisti, rasisti...in poselili so obliče zemlje.

Tudi deželo na sončni strani Alp?

"Zdaj meni naprej pride ena lepa historija, katera ravnu semkaj dobru se rajma..."

(Janez Svetokriški)

V letu Gospodovem 1801, ko so bili turisti še jako redke prikazni - in so bili sploh vsi taki tiči bolj kot turisti v pravem pomenu besede avanturisti -, si je Johann Gottfried Seume¹ sklenil malce pretegniti krake. Prusak (tako bi ga imenoval Janez Trdina) si je odmeril krepko pokoro²; od Leipziga do Sirakuz jo je vsekal kar na nožni pogon.

Na poti, ki bi jo težko zmogli celo najbolj utrjeni sodobni superultramaratonci - pa četudi bi hormone jedli z žličko -, je železni Johann doživel vruga in pol. No, tega vruga in pol so mu v glavnem zagodli

¹ J. G. Seume, *Spaziergang nach Syrakus*, Bruckman München, 1962, str. 56-57.

² Tudi Slavenci sma imeli nekaj takih "hodcev", pa ne iz znanstvenih ali kakšnih drugih višjih razlagav, pač pa iz finančnih. Eden takih je bil Levstik, ki o njem beremo: "V cesarski prestalnici pa mu je kljub skramnemu življenju kmalu zmanjkalo denarja in tako se je že po nekaj mesecih peš adpravil na Kranjsko..." Glej: Matjaž Kmecl, Fran Levstik, v: *Znameniti Slovenci*, Ljubljana 1987, str. 58.

naši mili predniki. "Kaveljca in korenino", ki je bil tako žejen, da ni vedel, kaj bi jedel; lačen pa tako, da mu na pragu noči nikakor ni moglo priti na misel, kam bi prislonil svoj spanec (mošnje je imel seveda v vseh ozirih polno!), so v Šentožboltu pod Trojanami sprejeli kot lisica ježa. V svojih popotnih spominih je svoje bližnje srečanje tretje vrste s tamkajšnjim jako prijaznim gostilničarjem popisal takole³:

"Gostilničar... je bil zgleden primer neotesanosti in je imel to čast, da je bil na celem mojem potovanju edini te vrste: vsi ostali so bili namreč znosnejši. Vstopil sem in odložil svojo popotno malho... 'Kaj hoč'jo gospod?' me je vprašal precej tolst, krepak možak, ki je bil podoben komornemu strežaju predsednika italijanske pisarne na Dunaju, tako popolno je govoril svoj jezik in dialekt... 'Kaj hoč'jo gospod?' Nekoliko sem se mu približal in dejal: 'Jesti, piti in spati'. - 'Prvo bo šlo, drugo pa ne'. - 'Zakaj ne? Ali ni tukaj gostilna?' - 'Za vas že ne'. - 'Za koga pa potem?' - 'Za druge, poštene ljudi'. - 'Najbrž sem tudi jaz pošten človek'. - 'To me ne briga'. - 'Toda znočilo se je in ne morem nadaljevati poti, torej bom moral ostati tukaj', sem rekel nekoliko bolj odločno. Debeluha je pograbila jeza in togotno je stisnil obe pesti... 'Naj se gospod nikar ne obotavlja in naj se 'spoka'; ali pa bom poklical svoje hlapce; tako se bo vse hitro končalo'. Jezno je pokazal proti vratom in odšel ven. Ko je bil zunaj, sem se obrnil k mladeniču, za katerega se je zdelo, da je krčmarjev sin ter ga vljudno pobaral, kaj je vzrok takšnemu ravnanju. Ni mi odgovoril. Rekel sem, če mi ne zaupajo, da lahko shranijo moje stvari, mojo mošnje, uro, potni list in beležnico. Takrat pa mi je plaho odvrnil, da je gospodar ves divji in da bo pri tem, kar je rekel, tudi ostalo. Tedaj se je ponovno vrnil debeluh. 'Ali se še niste pobrali?' - 'Toda, dragi gospod, zunaj je noč; zelo sem utrujen in zunaj je mraz'. - 'Me nič ne briga'. - 'Ali ni v bližini nobene druge gostilne?' - 'Boš že kakšno našel'. - 'Ali spet takšno?' - 'Nehajte modrovati in poberite se!' - 'Tu je moj potni list iz dunajske državne pisarne'. - 'Arne, kaj!' je hudo razkačen zakričal in nespoštljivo dejal: 'Poserjem se na to! Kaj naj bi torej storil? Pretapa nisem smel izzivati, saj bi, kljub temu, da sem imel pri sebi težko premagljivo gorjačo, zavoljo svoje humanosti zagotovo prejel udarce... In še nekaj. Človek je bil v Šentožboltu cesar in papež v eni osebi. Silno previdno sem vzel svojo popotno torbo in odšel skozi vrata. Ali ni bil to poučen, estetski dialog?"

³ J. G. Seume, n. d., str. 56-57.

Vendar pa vrli pešak nikakor ni bil edini, ki je v deželi na sončni strani Alp srečeval take papeže in cesarje, z njimi užival v estetskih dialogih in doživljal usodo psa v cerkvi. To nič vzpodbudno ugotovitev (kajpak s stališča stereotipnega prepričanja, da smo Slovenci menda eden najgostoljubnejših in najprijaznejših narodov na svetu, zato pa kot ustvarjeni za "delanje" turističnih milijonov) nam nekaj desetletij kasneje jasno potrjuje članek iz znamenitih Novic, ki v njem že v naslovu beremo milo prošnjo: "Kerčmarji! bodite priljudni in postrežni!"⁴

V pridižno obarvanem članku seveda ne gre le za turistično opombo à la Milenko Šober. V jedru namreč srečamo še en prav neroden eksempl, ki nam slovensko "priljudnost in postrežnost" spet prikazuje s tiste manj simpatične, mračnejše plati. E. H. Costa je "resnično pergodbo, ki se je pred nekaj časom nedelječ od nas pripetila", opisal takole:

"Neki popotnik se pripelje s svojo ženo in svojimi otroci o poldan v neko gostilnico (kerčmo) na veliki cesti, kjer je tudi pošta. Dve ženski ste, ko de bi bile nore, po mostovžu semterije ferkale, brez de bi jima mar bilo poprašati, kaj de popotniki žele. Ko imenovan popotnik vidi pri čem de je, popraša bližno ferkuljo, če bo dobil kaj kosila za-se in za svojo družino? 'Njih pa že nimamo cajta pedinati' - mu ena memo njega skakljaje ošabno pol nemško pol po slovensko odgovori - 'lih kar bo ajlbogen tukej'. Kaj je bilo našimu dragimu popotniku družiga storiti, kakor se od teh zarobljenih ljudi naprej podati in v drugi kerčmi kosila iskati. Tode tudi tukaj se mu ni boljši godila, ker tudi tukej ni bilo nič za kosilo in ker se kerčmarici za drage denarje ni poljubilo, Popotnikam kaki dve piški zaklati, od katerih jih je bilo polno dvoriše. Pri priči dojde neki drugi popotnik, kteri, ker vidi, de se tukej tudi za gotov denar nič ne dobi, jo urno naprej pobriše. - Lačni otroci pa prosijo neprenehama kosila, kosila! Kaj je tedaj našimu popotniku storiti? On vidi v bližni hiši, gostilnici nasproti, po mestno oblečeniga moža z Prijaznim obrazam sedeti. 'Sila kola lomi', si misli, ter se pod okno prijaznega moža poda, kterimu svojo zadrego toži in ga poprosi, ali bi ne bilo mogoče pri njem kaj kosila za svoje otroke dobiti? Prijazni mož usliši prošnjo našiga popotnika in ukaže urno pod košatim drevesam na vertu kosilo napraviti, ktero je od urne kuharice kmalo napravljeno bilo in našim Popotnikam prav dobro dišalo. Po dokončanim kosilu stopi praznično oblečeni gostivnik k svojim gostam pod zeleno drevo ma vert - in kdo - kaj mislite ljubi bravci! de je bil? Gospod fajmošter tega kraja so bili, ki so se popotnikov usmilili in jim dobriga kosila

dali! Z hvaležnim sercam so popotniki po kosilu od častitljiviga gospoda fajmoštra slovo vzeli in se zadovoljni od ondod podali"⁵.

Že res, da so častitljivi gospod fajmošter vsaj v tem "eksempelnu" rešili slovensko "priljudnost in postrežnost", a kaj ko je takih eksemplov in historij v bukvicah "iz prejšnjih in zdanjih dob" mogoče najti kar nekaj⁶.

Potemtakem - nam prišepetava logika - je z našim avtostereotipom vendar nekaj narobe! Če verjamemo, da smo čisti, lepi in dobri, ko brskamo po svoji zgodovini pa spoznavamo, da smo v resnici (tudi) umazani, grdi in zli, je nekaj narobe!

Možnosti za razlago sta kajpak dve. Ali so vsi tile packi o nas grdo lagali ali pa - lažc naš avtostereotip. Pravijo, da je najboljšo zdravilo za domišljavost ogledalo, toda kaj ko avtostereotip ni ogledalo, pač pa - če povemo po filozofsko - domišljavost sama. Zato pa je sleherni avtostereotip, ne le slovenski, zgolj množica vrlin in čednosti, parada presežnikov, za slabosti in napake pa je redoma gluhi in slepi.

Recimo po domače, preprosto. Vsak o sebi misli vse najboljšo. Če torej nekoliko zaobrremo Twainovo misel, ugotovimo, da smo si v tem vsi ljudje in vsi narodi tega sveta podobni kot jajce jajcu; vsi smo kakor luna: vedno kažemo svetlejšo stran.

Tudi Slovenci.

Zato pa je ta pridiga, ki smo se je lotili, tvegano, nerodno opravilo. Zaletavati se v "čednosti doline šentflorjanske", brskati po narodovi duši, je, kot hoteti na luno. Mimogrede te lahko obtožijo, da te luna trka in te povprašajo, zakaj vendar siliš nánjo, ko pa si že za njó.

Ampak v tem je poslanstvo poštenega pridigarja, v tem je prekletstvo slehernega raziskovalnega početja. Lux veritatis, ljubi Slovenci, pač ni kar iz trte zvita metafora! Že od nekdaj in vedno znova je skrivnostna sila, ki hoče prodreti v neznano, zamolčano, onstran. In osvetliti, kar je mračno.

Dva eksempla naše zgodbe, ki se polagoma spodenja, sta dovolj mračna, da podvomimo v svetniško

5 Costa sicer svoj članek po pridično zaključuje: "Prav serčno želimo, de bi se nikjer tacih prigodb ne slišalo več in de bi taki deželski kerčmarji vendar enkrat razumeli, de je postrežljivost in perljudnost pri vsaki gostarii perva reč, in de si vsak kerčmar sam sebi škoduje, če popotnikov prijazno ne sprejema in jim priljudno ne streže. Tudi lega jih moramo opomniti, de nejnitar ne mislijo, de le berači peš hodijo; bogati gospodje in naravoslovci so dostikrat pešci, de zamorejo deželo bolj natanko ogledovati..."

6 Nekaj podobnega pripoveduje tudi Valvasor o svojem obisku v Bitnjah. Prim. Mirko Rupel, Valvasorjevo berilo, Ljubljana 1951, str. 21-22.

⁴ Članek je izšel v Novicah leta 1845, str. 107.

avreolo slovenskega avtostereotipa. Kažeta namreč globoko nezaupljivost, neprikladnost, neprijaznost, da, celo sovraštvo do tujcev. Prav zato sta odlično izhodišče za naše razmišljanje o "učinkih in o vzrokih" v tem - če bi se cinično naslonili na znamenitega mojstra Panglossa iz Voltairjevega Kandida - najboljšem vseh možnih svetov, ki je vse bolj podoben Noetovi barki: malo ljudi, pa veliko živine.

Ampak postavimo piko na i, vprašajmo se: Slovenci - sovražniki tujcev in tujega? Šovinisti, nacionalisti, rasisti? Da ali ne?

Pobrskejmo po gnoju

Kako je (bilo) s sindromom tujstva - kot ta, po mnenju nekaterih strokovnjakov, (socio)logičen pojav imenujemo⁷ - v deželi na sončni strani Alp, je pravzaprav vznemirljivo spraševanje o tisti drugi, mračnejši plati naše narodne biti, je spraševanje o koreninah strahu (Matjaž Kmecl bi dejal: "prestrašenega sovraštva")⁸ do tujcev. Da je to in takšno sovraštvo obstajalo in da ga danes nikakor ni manj kot včeraj, namreč ni nobena skrivnost.

Ampak vzroki zanj so (če seveda odmislimo politično-zgodovinske, kulturne in še kakšne druge eksplisitne dejavnike) zaviti v tančico genetskega praspomina. Zategadelj je utopično verjeti, da je stvari mogoče kar tako priti do dna. Tujstvo je namreč sila zapleten in mnogoplasten pojav. Na Slovenskem, kjer se že od nekdaj srečujemo ne le z nacionalnim, ampak tudi s pokrajinskim in elitnim (elitističnim), pa sploh. Jasno je torej, da je tujstvo mogoče kvečjemu objektivno opisovati, nikakor pa ne predalčkasto razčlenjevati ali celo sprenevedavo zagovarjati.

S kakšno tezo, na primer, o genetični dedni poškodbi. Ali z besedičenjem o "prirojenosti" strahu (in sovraštva) do tujcev⁹:

Naj povemo drugače. Brskati po gnoju (ki je po Kosovelu zlato, no ja!), je za kokoši očitno zanimiv posel: marsikakšna glista se najde, celo kakšno neprebavljeno drekastno zrno, ampak za resno razmišljanje, kot želi biti tole, je govoriti o usojeni iracionalnosti in prikimavati meglenim "biologis-

tično-kulturističnim teorijam"¹⁰, le preveč. Povezovati plašljivost dojenčka (kajpak tudi slovenskega) s strahom do tujca - pa naj si gre za črnega ali belega, krščene ali takega s partijsko knjižico, Kreza ali Mico Kovačevo - je hoja po tankem ledu. Prav kakor graditi veleumne sklepe na podlagi splošno znane in dokazane nestrpnosti nekaterih živali do drugih¹¹ (recimo, psa in mačke) ali dejstva, da - na primer - rjave štajerske nesnice žive ne prenesejo belih brojlerjev, ki jih - bogve, če le zato, ker so beli? - znajo skljuvati do smrti.

Če verjamemo, da človek vendarle ni žival, moramo tovrstne teorije kratkoma zavrniti. Pa čeprav nam ob tem prihajajo na um besedne zveze, kot sta "črna ovca" ali "bela vrana", ki v mnogih jezikih - tudi v našem - pomenita nezaželeno drugačnost in izjemnost.

Nestrpnost in sovraštvo do vsega tujega je vendarle mogoče razložiti bolj enostavno. Vse na tem božjem svetu je pač po hamletovsko urejeno: biti ali ne biti se sklada z veliko ali majhno, debelo ali tanko, toplo ali mrzlo, dobro ali slabo in kajpak tudi z domače in tuje.

To je dobro, pošteno...gostoljubno, milo ljudstvo...

Povsem naravno je, da vsakdo ljubi najbolj svoje, da ima svoje, domače za boljše¹². To je zdrav patriotizem, kakršnega srečujemo pri vseh narodih tega sveta, pač v smislu: tujega nočemo, svojega ne damo. Ne gre torej za bolno tekmovalnost z drugimi, pač pa za iskanje kakovosti v sebi. S tega vidika je tudi slovenski avtostereotip mogoče razumeti in celo odobravati tudi v vseh njegovih presežnikih.

Tudi zato nam najstarejša ohranjena karakterizacija Slovencev, ki jo je leta 1562 zapisal Primož Trubar, zveni čisto naravno: "To je dobro, pošteno, zvesto, resnicoljubno, pokorno, gostoljubno, milo

⁷ "Todo globljo primerjalno onoliza njihovega zaporedjo, pojavo in rozpleto kaže na to, do nedavni jovni nemiri obubožanih meščanov Evrope in Amerike nikakor niso nerozumski, temveč (socio)logičen odgovor na množično strukturalno nasilje..." Loič J. D. Wocquont, *Ko v mestih zavladajo nemiri, Unesco Glosnik*, november 1993, str. 11.

⁸ Matjaž Kmecl, *Slovenska postno premišljevanja*, Ljubljano 1987, str. 67.

⁹ Dieter E. Zimmer, *O "prirojenosti" sovraštvo do tujcev*, *Noši rozgledi*, 12.5.1989

¹⁰ *Znonstveno nepočno je trditi, do je vojno oli kokršnokoli drugo nosilno obnašanje genetsko vsojeno v našo človeško norovo", je eden od sklepov t.i. Seviljske izjave, ki jo je leto 1986 no pobudo španske nacionolne komisije UNESCO v okviru Međnorodnega leto miru pod pokroviteljstvom OZN sestovilo skupino strokovnjakov. Nojdemo jo tudi v slovenski izdoji Unescovego Glosnika iz novembra 1993, str. 40.*

¹¹ *Kojeton Kovič v Psolmu (Korenine vetro, 1961) ugotovljo tudi tole:*

*Bloženo nerozumnost živali,
loženo od besed, ki so done človeku,
do se z njimi do nesporozumo zastrupi.*

¹² *Ko Jurčič Slovence prepričuje, naj za božjo voljo nikar ne volijo Nemcev oli njih podrepih nemiškutorjev, podajo tudi tole argument: "Svojo slovensko moter imomo rajši kot tujko Nemko ali Lahinjo". Glej: Josip Jurčič, Zbrono delo, 11. knjigo, Ljubljano 1984, str. 75.*

ljudstvo, ki se prijazno in lepo vede do vseh tujcev in do vsakogar"¹³.

Trubarju, ki ga sicer poznamo kot ostrega, neprizanesljivega kritika sleherne neresnice in neumnosti, bi že morali verjeti. Toda bega nas dejstvo, da je živel v za Slovence še kako prelomnem zgodovinskem trenutku, v času prve zaresne narodove prebuditve. Vsekakor je bil eden prvih, ki je spoznal, da je konstituiranje naroda še kako povezano z mobilizacijo zdravih narodovih sil. Taka mobilizacija pa je seveda vedno znova mogoča le s propagiranjem psihološko pozitivnega, s propagiranjem skupnosti, s propagiranjem pozitivnega v narodovem značaju. V tem smislu se Trubarjevi "lubi Slovenci" odlično skladajo z zgoraj navedeno (samo)hvalo.

Sicer pa pogledjmo še drugače. Slovenska preteklost je ob vesplošnem mrku vendarle doživela tudi nekaj iluminacij. V takih časih smo vedno brenkali na struno samozavesti, vrlin in čednosti.

Rdečelični Vodnik je tako v Dramilu (1795) prepričeval svojega Kranjca (Slovenec se je medtem že spet nekam zgubil):

*Krajnc! tvoja zemlja je zdrava
in pridnim nje lega najprava...*

*Za uk si prebrisane glave
pa čedne in trdne postave...*

nekaj desetletij kasneje pa je toliko grajani, a vendar zaslužni Koseski (v pesmi Nemškutar iz leta 1848) bombastično zapel:

*Učil je, ne zabi, Slovenec modrost,
ko glodal je Nemc še medvedovo kost...*

In ganil rodoljube do solz.

No, potem je prišel Cankar in poskusil z nasprotnim: lotil se je napak ljubih Slovencev šentflorjanskih, napadel je njih lažno rodoljubje, njih hlapčevsko držo...in kajpak pogorel. Narod, ki je bil takrat še zelo ljudstvo, ljudstvo pa je pogosto kar folk v tistem vsem dobro razumljivem pomenu te besede, mu je zameril tako pedagogiko. "Družba različnih čednosti" ga je izpljunila, izrinila na rob, češ, kaj pa si misli ta Cankar, da bo takole pisal o našem milem narodu. Pa ravno on, ki živi tam na Dunaju, on, tujec, bo takole o nas, ki mu je morala španska vas. Od tod do tistega za slovensko domovino tako značilnega odnosa do "tujih" umetnikov, je zdaj le še korak. A o tem kasneje.

Čas je namreč za sklep. Slovenski avtostereotip očitno že od nekdaj trdno veruje vase; nenehno in

vedno znova poudarja svoje vrline in čednosti. Do današnjih dni. Samozavestno verjame, kot pravi narodni pregovor, da en Slovenec velja za sto Židov, ali kot je zapisal Janez Trdina, da en Slovenec užene deset Lahov...

O tej in taki (samo)hvali bi se seveda dalo povedati še marsikaj; toda ali je potrebno? Saj je poanta kot na dlani: kogar preveč hvalijo, se prevzame; kdor samega sebe nenehno prepričuje, da je krasen in sploh in oh, bo v to slejkoprej začel verjeti.

Zato pa bi o marsikateri narodni ali pokrajinski karakterni lastnosti (kot jih v svoji knjigi Misli o slovenskem človeku, Ljubljana 1991, malce naivno niza "narodni" psiholog Anton Trstenjak) dandanašnji resno podvomili. Tudi o "postrežnosti in priljudnosti" do tujcev, ki je vanjo Trubar očitno še zelo verjel.

To so divjaki, ljudje brez vsake kulture...

Heterostereotipi, torej mnenja drugih o nas Slovincih, pa so redoma povsem drugačna pesem. Znano je, s kakšnimi so nas v zgodovini obkladali Nemci, naši ljuti sovragi, kako so se do nas obnašali Italijani, pa Madžari, Hrvati, Srbi...

Tja v najzgodnejše čase segajo poročila o naših prednikih, ki jih je frankovski kralj Dagobert imenoval preprosto pse. Pa o Avarih, ki so že tam v davnem sedmem stoletju iznašli rek: "Tot nem ember"; Slovan ni človek¹⁴.

Potem na poti skozi stoletja naletavamo na heterostereotipe, ki so pogosto prav diametralno nasprotni. Poznejši papež Pij II., recimo, se je med Slovenci baje počutil kot med divjaki, ljudmi brez vsake kulture, ki ves svoj čas namenjajo v glavnem lovu, bojevanju, ropanju ter jedači in pijači¹⁵. Nasprotno pa je škof Santonino o naših prednikih znal povedati marsikaj lepega in dobrega¹⁶.

Okrajni komisar Franc Ksav. Fastel je v odgovoru na anketo nadvojvode Janeza za leto 1818 zapisal poleg nekaj dobrih tudi vrsto slabih lastnosti prebivalcev Arveža: "Daleč od mest in glavnih cest je navadni človek večinoma še zelo preprosti, neuglajen in trd do tujcev in lastnih ljudi..."¹⁷

¹⁴ A. T. Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske in astalih dežel južnih Slavanav Avstrije*, Ljubljana 1981, str. 247.

¹⁵ Primerjaj: B. Grafenauer, *Prihad Slavanov*, v: *Zgadavina Slavencev*, Ljubljana 1979, str. 262.

¹⁶ Primerjaj: Paola Santanina, *Papadni dnevniki 1485-1487, Celavec-Dunaj-Ljubljana 1991*.

¹⁷ Niko Kuret, *Slovensko štajerska pred marčna revolucijo*, Ljubljana 1985, str.63.

¹³ Citirano pa: B. Jezernik, *O kolektivnih karakterizacijah, Traditiane, št. 16, Ljubljana 1987, str. 30*.

Spet drugi, Čeh Jan Lego, o Slovencih pripoveduje v glavnem lepo¹⁸. Na prvo mesto "lastnosti, sestavljajoče značaj Slovencev" daje bistrournost in poudarja: "Sicer ne najdeš med Slovenci zlepa kakega kretena".

Brskanje po literaturi bi nam zagotovo navrglo za knjigo takih ambivalentnih navedkov, a z njimi ne bi dokazali ničesar več, kot smo že. Dejstvo, da sosed o sosedu prav redko (ali skoraj nikoli) dobro misli, je jasno ko beli dan. Bistvo neugodnih heterostereotipov je pač zelo preprosta psihologija medsebojnega tekmovanja in ocenjevanja. Tekmo vedno znova dobi tisti, ki ocenjuje, saj ocenjevancu redoma "pritisne" nekaj negativnih.

Tako ocenjevanje je seveda še kako značilno tudi za znotrajslovenske odnose. Štajerec je v očeh Gorenjca pretepaški pijanec, Gorenjec pa v očeh Štajerca pobabljeni, kratkohlačni jodlar.

Ampak vmimo se k Legu.

Kakor že narod slovenski večinoma hvali, pa vendarle med šestimi lastnostmi, ki naj bi jih premogli, na drugo mesto postavlja "mržnjo tujstva".

"To je lastnost", pravi, "kakeršne v ti obliki ne srečujemo pri nobenem izmed ostalih slovanskih narodov...Ona je v narodovem konservativizmu njegovem tako gibalo, kakeršno je podrugod narodni ponos, in kdor jo hoče razumeti, mora stikati po njenih uzrokih v zgodovini slovenskega naroda".

Potem seveda Lego postreže s kratko zgodovino slovenskega križevega pota, pri čemer dodobra ogosla ljutega Nemca, češ, "da je konečno v značaji slovenskega naroda tam, kjer se je še ohranil s svojim jezikom, vzgojil novo lastnost..."

Kako obsežna in vseobsegajoča je "mržnja tujstva" skuša ponazoriti z dejstvom, "da beseda 'tujec' ne izraža samo mržnje, nego celo popolno zaničevanje", ki sega tako daleč, "da celo tujčevi otroci, naj bi se tudi narodili na slovenskih tleh in iz slovenske matere, nosijo notri do smrti na sebi stigma kot 'tujčevi otroci'".

Še več: po Legovih opažanjih gre na Slovenskem "zametavanje tujstva" do skrajnosti; tujec je vsakdo, ki prihaja od drugod, pa četudi le iz sosednje vasi. Še huje: tujec je celo tisti, ki se le drugače obleče.

Škricman iz Ljubljane...

Ta zares skrajno nenavaden tip sovraštva do tujcev in tujega skuša Lego obrazložiti z odpadništvom, ki ga kmečko ljudstvo pač že od nekdaj čuti

¹⁸ Jan Lego, *Karakteristika naroda slovenskega, Slovan 1886, št. 15-18.*

kot izdajstvo. "Meščanom in pa tistim na kmetih, kateri se mestno nosijo (n. pr. uradniki) ali kateri so se v manjših krajih na kmetih odpovedali kmečkimi navadam, dajo zdevke, oponašajo jim, da so 'škrijci'..."

Zdi se, da gre pri taki sramotitvi za poprcprosteni izenačitev mestnega s tujim. Ker jih tuje asociativno spominja na gospodo, tlake, desetino, davke, jih podzavestno ob slehernem meščanu, ali le delu njegove garderobe, spreleti občutek tujstva.

To misel v svojih znamenitih Spominih lepo potrjuje Janez Trdina, ki pravi: "Tudi o meščanih so se pomenkovali zgolj zaničljivo. Še pamtim pesem:

Škricman iz Ljubljane,
ima hlače preklane,
iz papirja klobuk,
pa veter potegne in pravi: fuk, fuk etc.¹⁹

In nadaljuje:

"Takrat je začela hoditi mestna gospoda na kmete bolji zrak dihat, seveda poleti. Tej gospodi smo rekli: jara gospoda in se ji dovolj nasmejali in narogali. Vse se nam je zdelo nekako neumno in šemasto; obleka, hoja, jezik, obnašanje...Kjer smo mogli, smo tej čudni 'jari gospodi' kaj ponagajali..."²⁰

Ne moremo si kaj, da se na tcm mestu ne bi znova spomnili na tista dva naša "eksempelna" z začetka tc čudne pridige. Mar je mogoče, da bi zakrknjeni šentožboltski birt utrujenega Seumeja odslovil le zato, ker je bil po mestno oblcčen? Ali pa, da mestna družina ne bi dobila nič kosila, ker je preveč spominjala na jaro gospodo?

Bogve, morda pa res. Sploh še, čc upoštevamo izrazito praznoverje naših prednikov²¹, ki nanje opozarja že Trubar, o njej pa beremo še dandanašnji. Prav praznoverje je svoj čas poskrbelo, da so na grmadi skurili marsikatero "čarovnico", pogosto le zato, ker se je kaka ženska malce čudno obnašala in oblačila.

Strah pred drugačnim

S to mislijo smo se znova dotaknili strahu kot fenomena²², ki vendarle menda ni čisto "votel, okoli

¹⁹ Janez Trdina, *Zbrano delo, Spomini I, Ljubljana 1946, str. 39.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Izpolnjevalec ankete nadvojvode Janeza za leto 1818 je za Dobje pri Planini navedel: "V starih živi še precejšnja vera v čarovnice in strahove". Glej: Niko Kuret, Slovenko Štajersko pred marčno revolucijo, zv. 2, Ljubljana 1987, str. 160. Čarovnice dandanes sicer niso več v modi, glede na popularnost horoskopov pa težko verjamemo, da se je praznovernost med Slovenci bistveno zmanjšala.*

²² *Primerjaj Jean Delumeau, Le Peur en Occident (XIV^e - XVIII^e siècles). Une cité assiégée, Paris 1978.*

ga pa nič ni". Vsaj za preteklost je mogoče reči, da je strah pred drugačnim obvladoval naše prednike do te mere, da so vse, kar je bilo kakorkoli drugačno ali tuje, odklanjali in sovražili. (Tudi zato se zdi že omenjeni Kmeclov termin "prestrašeno sovraštvo" zelo posrečen).

Za Bizeljčane je tako okrajni komisar Hirschofer zapisal: "Novega orodja tukajšnji prebivalci nimajo, ker ne marajo novotarij in ostajajo rajši pri starem..."²³ Zakaj, pojasnjuje že omenjeni Franc Ksaver Fastel, ko presoja prebivalce Arvcža: "Plašijo se vseh novotarij in koristnih izboljšav samo zato, ker se boje, da jim bo z njimi spodletelo"²⁴.

Potemtakem bo kar držalo, kar je v obsežnem opisu stanja v Fali zapisal tamkajšnji okrajni komisar Johan Pokorni: "Ker ni volje, da bi otroke pošiljali v šolo, zaostaja tudi duševna kultura. Prazna vera v čarovnice, v simpatetična zdravila, zaupanje v mazače in mazaške babice izhajajo iz zanemarjene duševne kulture"²⁵. Drugače povcdano: kjer ni izobrazbe in razsvetljenosti, je vse polno strahov in predsodkov. Tega so se očitno dobro zavedali tudi razni slovenski reformatorji in preporoditelji, saj je boj zoper neumnost tako rekoč stalnica v njihovem "osvobajanju ljudstva". Koliko jim je Slovence v posamcznem obdobju uspelo prepričati, pa je seveda druga zgodba.

Ko že omenjamo zgodbe; ali ni prav tista tragikomedija o uvajanju krompirja na Slovensko najbolj značilna zgodba o prazni veri, zabitosti in razsvetljevanju?²⁶ Kako so se uboga mati cesarica Marija Terezija prizadevali, da bi kmctc prepričali, kako je krompir koristen in zdrav... Pa nič. Praznoverje, strah pred novim, drugačnim je bil močnejši. Leta so trajale borbe, niti lakota ni uspela prepričati vztrajnih prestrašencev; še vedno so vpili, da gre za hudičcv koren. Janez Trdina, ki je v štiridesetih lctih prejšnjega stolctja obiskoval gimnazijo v Ljubljani, se krompirja, ki ga je tako rada kuhala njegova gospodinja Marija Tandler, spominja takole: "Čudno se mi zdi, da smo sovražili krompir skoraj vsi, ko je bil vendar tako sipčen, rumen in sladak pred boleznijo! Nismo mu rekli nikoli drugače, kakor 'kurji Marka'; vsa čela so se nagrbila, ko je prikoralak ta 'Marka' na mizo. Ko je gospodinja odšla, smo se jeli velikokrat z njim bombardirati, ali pa smo si natlačili z njim žepe in malhe in smo se kepalii grede v šolo na cesti"²⁷.

Potem je bilo treba poseči po sili, dà, celo ljudske pevce so vpregli v propagandno naprezanje. Nastale so pesmi, ki jim komajda najdemo primere pri kakem drugem narodu. Kateri narod, lepo vas prosim, pa pozna hvalnico krompirju? Katera pesem na tem božjem svetu pa še govori o krompirju kot o dobrem prijatelju?

*Popisati mogoče nej
dobrot tega gostača,
kdur ga ne hval,
ta vreden nej,
de se v Krajni obrača*²⁸.

Moj bog, do kam vse seže strah. Če je združen z neumnostjo in praznoverjem pa sploh. V Jurčičevem Kloštrskem žolnirju lahko preberemo, kako je tako praznoverje običajno vplivalo na zavedne slovenske fante. Ker se je tujec, Adam Žabranek po imcnu, preveč zanimal za lepo Kodranovo Katrico iz njihove vasi, so ga naklestili, da je bilo joj. In zakaj? Ne le zaradi (ljubosumnega, pokroviteljskega) fantovskega ponosa, češ, "sram in sramota za vse fante tod okoli, če pustimo, da suknjač, ki se je iz devete dežeze pritepel, naša dekleta vara", pač pa tudi zaradi čistega praznoverja, "ker se ne ve, ali ima tako srce kakor domačin ali ne"²⁹.

Tujci imajo drugačno srce, sploh če so črni

No, pa smo končno po nekoliko vijugavi poti prispeli do heterostereotipov o tujih, zlasti sosednjih narodih.

Preden se poglobimo vanje, povejmo, da so v nasprotju s slovenskim avtostereotipom kar vsa zapovrstjó pejorativna, so nam pa že davno prešla v meso in kri. Zato je celo ob koncu 20. stouletja težko prepričati povprečnega Slovenca, da so npr. Nemei pravzaprav čisto normalni ljudje. Tisočletna nemška vladavina je tu pač opravila svoje. Nekoč porojeno sovraštvo sicer ne gori več kot v zadnjih desetletjih prejšnjega stouletja, a očitno je, da še vedno tli in da je predsodek ostal.

²⁸ Pavel Knobl (1765-1830) iz Orehka pod Nanosom, organist, cerkovnik in učitelj. V Kranju mu je 1801 tamkajšnji knjigovez Ignac Kremžar založil knjižico Štiri pare kratkočasnih novih pesmi od Pavla Knobelna skovane in Kranjcam za spomin dane, ki je pravzaprav prva slovenska tiskana pesniška zbirka. V njej najdemo tudi pesem Od podzemelskih jabuk, ki v njej Knobl personificira krompir, in kmečko realistično našteva, na koliko načinov se ga da pripraviti.

²⁹ Ljudje so v svoji vraževnosti celo posumili, da je žolnir nemara še coprnik za povrh: "Žolnir je nemara bolj učen, bolj umetelen in veden ko vsi menihi. Zlodej vedi, če ne zna tako narediti, da ga nobena ječa ne udrži in nobena vrva ne uduši. Kaj bi z nama počel, ako bi menihom ušel in zvedel, da sem ga jaz ali ti izdal? Morda bi tako zacopral, da bi se vsak u en vrbov grm spremenila in bi drugega ne pila živ dan ne ko božjo mrzlo roso".

²³ Niko Kuret, n. d., 1. zv., str. 72.

²⁴ Ibidem, str. 63.

²⁵ Ibidem, 3. zv., str. 231.

²⁶ Nekaj podobnega je tudi ljubljanska zgodba o uvajanju vodovoda, ki jo je v svojih spominih lepo popisal Ivan Ilirbar.

²⁷ Janez Trdina, n. d., str. 68.

Pa še ena resnica je neizpodbitna. Narod, ki mu Slovenci namenimo največjo dozo "*kolektivnega gnusa*", se skozi čas menja. Če smo v prejšnjem stoletju najbolj "*ljubili*" Nemce, že nekoliko manj Italijane, četudi Madžarov in Ciganov nismo najbolj marali, pa se je v zadnjih letih predmet naše "*ljubezni*" povsem zamenjal. Zdaj so nam posebej pri srcu razni Balkanci, Bizantinci, Bosanci, Srbi, Hrvati in ostali "*švedi*"³⁰. Sam Bog ve (in politiki), kdo bo na njihovem mestu čez deset ali sto let?

Ampak pojdimo zdaj lepo po vrsti in razkrijmo misterij slovenske provincialne duše. Saj veste: kot Slovenci ljubimo svojo majhnost, tako ljubimo vsak svoj domači kraj, vsak svojo "*kronovino*", kot pravi Trstenjak. No, za to smo pa že od nekdaj narod ne le stereotipov, pač pa tudi stereo-tipov. Ježek bi potemtakem lahko svoj Zakaj zapel tudi takole:

*Ne vem, zakaj tako je,
vsak Slovenec je na dvoje,
na eni strani narod,
na drugi pa - se ve...*

In že se spet znajdemo sredi vrtinca slovenskega provincializma in predsodkov, v množici heterostereotipov; pri skopih Savinjšanih in Gorenjcih, pijanih Dolenjkih, dobrodušnih Prekmurcih in radodarnih Korošcih. In "*zahrbtnih Štajercih*", kot beremo o njih v Jovanovičevi eksperimentalni Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka.

Pokrajinska pripadnost na Slovenskem res ni kar tako. Že Jurčič ji je s precejšnjo nejevoljo stopal na rep: "*Pri nas pa še dosedaj nismo premagali med filistrstvom in nevednim ljudstvom predsodka, da je Slovenec nekaj drugega nego Kranjec, Štajerec, Gorenjec i. t. d.*"³¹ Izkoreninil je seveda ni.

Prekmurci ali Zasavci (pa seveda tudi drugi) se tako v Ljubljani, prestolnici, ki jo Štajerci radi obkladajo z imeni kot "*močvirje*" ali "*dolga vas*" in ki je v primerjavi s prestolnicami kakšnih večjih držav tako rekoč tu, organizirajo v društva in klube. Kot da bi živeli v težki tujini, daleč kje v Avstraliji ali na Švedskem. Zaradi svojega vrtilčka? Svoje kulturice? Svoje bujte repe in kolin? No ja, recimo.

Prekmurec in Zasavec imata Prekmurje in Zasavje rajši kot Ljubljano, kar pa še ne pomeni, da Ljubljane in Slovenije nimata rada. Pa smo spet tam:

domače je boljše; domače je naše³². Mi, Slovenci, pa smo že od nekdaj najprej naši, potem šele svoji, slovenski! In že od nekdaj domače cenimo bolj kot tuje (še vedno?).

Zato je na tem mestu seveda treba reči, da sta Zasavec ali Prekmurec kljub nenavadnim slovenskim razmeram, kljub tej nenavadni razpetosti med naše in svoje, zanesljivo tudi slovenska. Navzven namreč nikakor ne izstopata. In dokler je tako, na Slovenskem običajno ni težav (tudi z "*južnjaki*", ki se ustrezno prilagodijo, se povprečen Slovenec običajno še kar dobro razume). Drugače pa je, če se prišleke noče ali ne more prilagoditi³³.

Neprilagojeni, nekoliko temnejši Slovenci

Lep primer so npr. Romi, ki na Slovenskem (v Prekmurju in na Dolenjskem) živijo že stoletja, pa jih Slovenci še vedno ne jemljemo za svoje. Živimo tako rekoč tu in zdaj, skupaj, a v dveh različnih svetovih. Mi nismo njihovi, oni pa niso naši. Morda tudi zato, ker fizično tako zelo izstopajo, da jih je mogoče že na daleč prepoznati.

Še slabše se v takem primeru godi črncem, ki slučajno ali pa tudi ne zaidejo na Slovensko. Dejstvo namreč je, da jih povprečen Slovenec še vedno sprejema z nekakšnim nelagodjem, odporom, kakšen celó z gnusom.

Sicer pa zadeva ni nova. Že v prejšnjem stoletju je prišlo v Slovenijo nekaj "*zamorcev*" in celo izraziti kozmopolit Josip Stritar se nikakor ni mogel sprijazniti z njimi³⁴. Zgodba o njem sega v petdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je Zgodnja Danica sprožila dobrodelno akcijo za odkup Knobleharjevih črnkih otrok. Za petdeset goldinarjev je bilo tako mogoče kupiti lastnega "*kerščenčika*" in mu dati poljubno, recimo, kar svoje ime. Ljudje so se nad tako dobrodelnostjo silno navdušili in tako je čez čas bilo v Ljubljani, a tudi drugod po Slovenskem, mogoče srečati "*zamorčiče*" z bizarnimi imeni - denimo, Stanislav Kostka Ljubljanski, Luka Kranjski, Alojz Latinski, Maksimiljan Celjski, Jožef Kranjski, pa celo Pavel Čermelabram (pač po gospodih Čermelu in Abramcu, ki sta pridala vsak za pol zamorca).

Svojega zamorca si je v tem krščanskem navdušenju privoščil tudi skoraj vsak količkaj spodoben

³⁰ "*Zakaj sa se Srbi uprli Turčiji? Kaj niso bili njen sestavni del in bi splah ne mogli reči, kda je koga bolj tlačil: Turki Srbe ali Srbi Turke?*"

In splah: ali ni najpreprasteje reči, da sa Srbi samo krščanski Turki?" Glej: Franček Rudolf, *Kratka zgodovina Slavencev, Ljubljana 1990, str. 99.*

³¹ *Jasip Jurčič, Zbrana dela, 11. knjiga, Ljubljana 1984, str. 113.*

³² *Le spomnima se, kako "padama" na domače klabase, damači kruh, damače vina. Prapagandna mašinerija že dolgo ve, kako se reči streže; pobrenkati je treba na ista struna: damače je pač domače in domače je boljše, večvredna, neprimerljivo.*

³³ *O tem, da Slovenec zahteva prilagajevanje svojim navadam in običajem, govori že Jan Lega v navedenem delu: "Če je tujec kakarkolisibadi navezan na slovensko družba, mara se trdno držati njenih šeg in navad".*

³⁴ *Zgodba, ki ja navajamo najdemo v Stritarjevem Zbranem delu, 9. knjiga, Ljubljana 1957, str. 176-178.*

gimnazijski razred - tudi Stritarjev. Sam Stritar mu je kot razredni prvak izbral "*Ilepo in imenitno, četudi ne prav zamorsko ime*" - Jožef Slovenski.

Čez leta je k omizju slovenskih študentov na Dunaju v gostilnici Pri kraljeviču prisedel "*črn človek, prav pravi zamorec*" in pozdravil po slovensko. "*Zdaj smo pač gledali in se čudili*", pripoveduje Stritar, "*iz takega črnega, zabuhlega obraza, iz takih trobastih ust slovenska beseda!*" In kako mu je bilo ime? Jožef Slovenski! Kakšno naključje, kakšna neverjetna igra usode! Toda Stritar zamorca ni bil nič kaj vesel, saj se mu je zdel pravi zanikrni paglavec, ki je pobegnil iz varstva "*svojega duhovnega in krušnega očeta, blagega Luka Jerana*", urednika Zgodnje Danice, se pobarabil, zdaj pa se klatil po Dunaju in se šel nekakšnega branjevca. "*Jaz sem ga poslušal in gledal, pa ne z veseljem*", zaključuje to zgodbo Stritar. "*Komaj sem čakal, da je odšel...tisti večer (mi) ni ostal v kaj prijetnem spominu*".

Ob tej štoriji se nam seveda poraja kar nekaj vprašanj. Ali le zato, ker je "*ta prikazen*" ušla dobrotniku Jeranu? Zato, kcr je "*černe*" govoril "*krakovsko ljubljansčino*", pil vino in bil nasploh ves "*slovenski*"? Ali pa morda zato, ker so mu preprosto šli na živce tisti njegov "*črni zabuhli obraz in njegova trobasta usta*"?

Vseeno, saj je tudi tako jasno, da Stritar zamorcem očitno ni bil prijatelj, prej je do njih čutil odpor in nekakšen gnus. Vendar pa tako ni razmišljal samo Stritar. V Slovenskem narodu s 5. marca 1874 lahko preberemo tudi tale zgovoren primer: "*V Ljubljano se vsako leto pritepe razcapan zamorec, ki po ljubljanskih krčmah goreče predivo žre, kozarce grize in iz svojega afrikankega jezika trideset čevljev dolgo vrv spleta*".

Star je nekaj čez trideset let. Govori slovensko precej dobro, tolče nemško, laško in francosko. Ko pa se opije, vreže tudi kakšno černo - afrikanško marseillaiso, dokler mu kakšen ljubljanski policaj jezika ne zaveže.

Ta zamorec je gospod Janez Jeran Kranjski, ki ga je naš pobožni gospod Luka Jeran v Afriki kupil, da bi se v Ljubljani izšolal in se kot katoliški misionar vrnil v Afriki črne duše past. Po Kranjski deželi je zanj nabral 2000 goldinarjev in vsak še tako reven dijak je moral zanj prispevati. Krstil ga je Slovencem na čast za Janeza Kranjskega. A sedaj ta noče več slišati ne za gospoda Luka Jerana, ne za Afriko in se od mesta do mesta potepa".

Iz tegale zamorskega eksempla se brez težav razbere nauk: črncem pa že ne more biti Slovenci! Tako zelo fizično izstopa iz povprečja, da je

preprosto nesprejemljiv; narod ga ne more in noče sprejeti za svojega, pa četudi mu je ime Jožef Slovenski in govori pravo, pravcato krakovsko ljubljansčino.

Rasizem?

Potuhnjeni, vsega krivi Židje

Zamorci so črni in jih je lahko prepoznati. In tudi na vsakem koraku jih ni (bilo) mogoče srečati. Drugače pa je s tistimi "*potuhnjenici*", ki navzven nič posebej ne izstopajo (razen seveda, če ne spustijo hlač). Komaj peščica jih je (pre)živela na Slovenskem; morda je tudi to dokaz, kako gostoljubni³⁵ smo bili Slovenci do Židov ali, če hočete, Judov. Nanje smo že od nekdaj, pač kot pravi kristjani, zvrčali krivdo za Kristusovo smrt, v prejšnjem stoletju pa smo jih dolžili za brezbožni liberalizem³⁶ in socialno bedo, v kateri se je znašlo (tudi) slovensko prebivalstvo.

Ideja o židovski prakrivdi je očitno porodila antisemitizem tudi na Slovenskem. Drugače namreč kar ne moremo razumeti slovenske protižidovske naravnosti. Dejstvo namreč je, da je bilo Židov od konca srednjega veka, ko so jih izgnali, na Slovenskem zelo malo, pa še od teh se jih je kasneje mnogo asimiliralo. Naši predniki so tudi njihovo asimilacijo razumeli po svoje; pač le kot še enega od zahrbtnih poskusov, da bi se potuhnili in še bolj namnožili.

Iz tega bi lahko zaključili, da smo Slovenci nekakšne Žide preprosto morali imeti. Če jih ne bi bilo, bi si jih pač morali izmisliti. Na koga pa bi sicer valili krivdo za vse mogoče napake in zločine?

Za mnoge, med drugim tudi za Josipa Vošnjaka, so bili najhujši "*sovragi*" prav Židje. Vošnjak je v Spominih o njih zapisal tole³⁷: "*Dokler nisem prišel na Dunaj, so mi Židi bili neznani. Tam pa sem že na gimnaziji imel par židovskih sošolcev, toda nisem z njimi prišel v nobeno dotiko. Huje pa je bilo potem v medicini, kjer je že precejšnji del dijakov bil židovske rase. In tód so mi kmalu začeli presedati po svojih zoprnih telesnih in duševnih lastnostih. Tisti židovski obrazi z nizkim čelom, zakrivljenim nosom in pohotno*

³⁵ "*Nek jud prišel je vohat v te kraje, da vidi, kako bi dali se Abramiti naseliti; šel je nazaj z dolgim nosom. Odkrito je djal, da na Kranjskem ne bi cvetele nobene rožice njegovemu rodu...Nek drug uradnik, ki pozna ljudi tod prav dobro, trdil je, da bi bili judje Dolenjcem sploh nevarni...*" Glej: Janez Trdina, *Podobe prednikov*, 1. knjiga, Ljubljana 1987, str. 77.

³⁶ "*Glasno so se spraševali, od kod toliko obilnih izkušenj, ki so mu (namreč škofu A. Bonaventuri Jegliču, ki je napisal prvi slovenski spólnovzgojni priročnik, op. p.) očito narekemale njegov 'židovsko spolnopržet pamflet'*". Glej: Matjaž Kmecl, n. d., str. 11.

³⁷ Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 43-44.

napetimi ustnicami, s krivim hrbtom in, kakor pri madžarskih huzarjih, zakrivljenimi nogami s ploščatimi stopali, z nekako neprijetno vonjavo svojega izhlapevanja so nam krščanskim dijakom arijskega plemena bili tako zoprní, da še občevati ž njimi nismo hoteli".

Potem z užitkom, v dokaz židovske naravnost sodomske pokvarjenosti, pove navzgravžno štorijo o anatomskega slugi, ki je pripravil kosti raztelešenih mrličev, in židovskem dijaku. Nesramni Žid je hotel kupiti eno kost pa je barantal z njim za nekaj krajcarjev. Ko sluga ni popustil, se je Žid udal - ampak sluga mu je moral dati za povrh še kos rebra.

Vošnjak svoje togotne spomine na Žide zaključuje: *"Tačas sem postal antisemit in ostal dosihmal, prepričan, da so semitje prava pokora z vse narode in vredni, da bi se vsi poslali nazaj v Palestino. Ko sem se torej v državnem zboru seznanil z dr. Luegerjem, mi je postal najsimpatičnejši med vsemi nemškimi poslanci"*³⁸.

Seveda pa Vošnjak ni bil edini, ki je tako proti židovsko razmišljal. Tudi sicer tako tenkočutni, čustveni Cankar, je v resnici bil antisemit, saj je kar naprej govoril o *"umazanih židovskih krajcarjih"*³⁹. Podoben antisemitizem srečamo tudi pri Janezu E. Kreku in mnogih drugih slovenskih politikih, recimo pri filozofu dr. Ivanu Žmavcu, ki je Židom pripisoval drugačne fiziološke in karakterne lastnosti. Trdil je, da *"židom povprečno žila hitreje bije"* in celo, da je židovska pohlepnost *"dedna...ali patologična. Žid je bil že od nedavna parazit človeštva...ker ni mogel nikdar produktivno delati, temveč je vedno žil iz žuljev drugih"*⁴⁰.

Da so Židje paraziti, pijavke, ki so se zarile v izmozgano telo narodovo, je bilo - zlasti po gospodarskem krahu leta 1873 - splošno prepričanje tako rekoč celotnega slovenskega prebivalstva. To prepričanje je nazorno izrazila podjetna Mariborčanka Jožefina Jurik⁴¹, ki je leta 1884 izdala knjižico z naslovom *Episteln gegen die allgemeine Verjudung*. Iz nje je vel tako strupen antisemitizem, da je državno pravdníštvo knjižico takoj zaplenilo, proti avtorici pa odredilo preiskavo. Podobna načela je poskušal zagovarjati tudi v Celju (decembra 1884) ustanovljeni list *Patriotische Zeitung*, a je doživel isto

usodo. Državno pravdníštvo je namreč vse tri izdaje prve številke zaporedoma zaplenilo⁴².

Severni barbari

Nič drugače pa Slovenci nismo presojali ostalih, sosednjih narodov. Na lestvici tistih, ki smo jih Slovenci še posebej "ljubili", naši severni sosedi krepko zasedajo prvo mesto. Kako tudi ne, ko pa so se tako dolgo in vztrajno borili za našo nenaklonjenost, da so v zavesti tudi najbolj povprečnega, a zavednega Slovenca prerasli v pravi sinonim sovražnika. Zlasti v zadnjih desetletjih prejšnjega stolctja, ko se je nemški nacionalizem najbolj razšopil, skrajne germanizatorske težnje pa so postale očitne celo najbolj naivnim, je heterostereotip o Nemcih pridobival vse več in več negativnih točk.

Josip Jurčič, ki je imel Germane že od nekdaj krepko v želodcu, je v sedemdesetih letih v Slovenskem narodu napisal vrsto prav zabeljenih člankov na njihov račun. Nemce je imenoval kar *"nemški Turki"*⁴³ ali pa *"severni barbari"*, ob tem pa goreče zatrjeval, da *"le Nemci nečemo biti, samo to ne (to se ve, da tudi Madžari ali Ciganje nečemo postati)"*⁴⁴.

Znano je, da smo bili Nemcem kratkih tisoč let skorajda suženjsko podrejeni. To je seveda zapustilo še kako močne sledi tudi v narodovem značaju. Anton Trstenjak pravi, da smo bili s psihološkega vidika do Nemcev vedno inferiorni, do Italijanov superiorni, do Madžarov pa indiferentni⁴⁵. Matematično je zadeva premosorazmerna: kolikor večja je inferiornost tistega spodaj, toliko mračnejši je heterostereotip o onem zgoraj.

Ampak v drugi polovici prejšnjega stoletja skladno z nacionalnim ozaveščanjem ta inferiornost vendarle vse bolj izgineva, heterostereotip pa zato - zanimivo - ne postaja prav nič svtlejši. Prej nasprotno! Vzrok gre gotovo iskati v nakopičenem sovraštvu, ki je prav v tem času izbruhnilo kot vulkan. Inferiornost se je nenadoma sprevrgla v bojvito nestrpnost, v zagrizen boj, kjer nihče ni več zbiral ne sredstev ne besed. Tako se je na Nemce usula ploha upravičenih očitkov, še več: iz nekoč tako nedotakljivih Germanov so začeli briti norce.

Novice so 29. oktobra 1890 objavile članek z naslovom *Zakaj se Nemcem pravi Deutsche?*

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Na splošno o tem glej: Janez Peršič, *Problem Cankarjevega antisemitizma*, v: *Problemi 1*, 1985; glej tudi: Igor Grdina, *Podoba Žida v slovenski literaturi*, *Kronika*, 1989, št. 3.

⁴⁰ Primerjaj Irena Gantar-Godina, *Masaryk in masarykovstvo pri Slovencih*, Ljubljana 1987, str. 141.

⁴¹ Glej: *Deutsche Wacht*, 8. 1. 1885; 18. 1. 1885; 22. 1. 1885.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Josip Jurčič je nemški časnik *Neue Freie Presse* imenoval kar "glavno glasilo naših nemških Turkov". Glej: Josip Jurčič, *Zbrano delo*, 11. knjiga, Ljubljana 1984, str. 151.

⁴⁴ *Ibidem*, str. 153.

⁴⁵ Primerjaj: Anton Trstenjak, *Misli o slovenskem človeku*, Ljubljana 1991, str.70.

"Pred leti je nekdo na Koroškem to stvar takole tolmačil in razlagal: Kakor je dokazano, bili so prvotni stanovniki po Gorotanu Slovenci. Ko so jeli tiščati Nemci v deželo, in širiti se vedno bolj po njej, dobili so sčasoma v roke tudi moč in oblast, ter jeli nakladati in pobirati davščine. A teh ni bilo nikoli dovolj. Slovenščine sicer niso bili zmožni, pa znano je, da "kadar se gre za denar", tudi dobičkoželjni ljudje naglo poskušajo "lomiti" ptuje jezike. Tako so tudi Nemci za pobiranje davščin vjeli hitro besedi "dajte še, dajte še", izgovarjali ju pa "dajt'se", in s tem svojim dajt'se še težili ubogim Slovincem vedno in vedno okoli ušes. Naveličani so bili le-ti poslednjič teh besedi že tako, da so se ju jeli posluževati Nemcem nasproti nekako za psovko, sčasom pa so jih sploh pričeli imenovati 'dajtše' = Deutsche, katere ime jim je ostalo do današnjega dne".

Janez Trdina pa je v že omenjenih Spominih razmišljal o Švabih takoel: "Toda prinesli so Švabovi le vedno nekaj za 'vezilo in likof', najprej desetino, potem graščake, tlako, grajski, konjski, pasji in druge davščine, nazadnje pa strašni cesarski davek in pa odškodovanje, to je plačo žlahtnim gospodom zato, da so odirali toliko sto let ubogega slovenskega kmeta. To je materialni dar tega velikodušnega (rectius: velikoželodčnega) naroda, v dušnem oziru pa je padla še lepša 'šenkinga'. Naš rod, naš jezik se je preganjal, sovražil, zaničeval, naša Slovenija se je raztrgala na kosce..."⁴⁶

Heterostereotip o Nemcih bi brez težav lahko razvili v zajetno knjigo. V literaturi namreč mrgoli primerov, ki pa le potrjujejo osnovno misel: Nemci so slabi, odurni, sebični, gosposki ljudje, gluhi za naš jezik - gluhoNemci pač - in slepi za potrebe našega naroda. Tudi ob koncu 20. stoletja se povprečni Slovenec nikakor ne more znebiti klasičnega pred-sodka, ki je jedro heterostereotipa o Nemcih: Nемец je (vedno bil) naš sovražnik; s sovražnikom pa ne gre češenj zobati. Zato pa bo Nемец v besednjaku celo brez kakšnega posebnega nacionalizma še naprej ostal "švab" in "jodlar".

Makaronarji

Italijani ali Lahi, kot naš mili narod že dolga stoletja ljubkovalno imenuje zahodne sosedje, so v našem heterostereotipu že zdavnaj prerasli v strahopetne hinavce. Janez Trdina, ki je zares prava enciklopedija za vse in vsakogar, je o njih zapisal: "Nikdar nisem slišal o njih kaj drugega, kakor da so po zajčje plašljiva, nepoštena, capasta sodrga: en Kranjec, da jih užene najmanj deset"⁴⁷. V svojih

znamenitih spominih jim je namenil kar celo stran, prikazal pa jih je skrajno negativno.

Tudi Jurčič, ki se je svoj čas zavoljo napredujoče jetike zdravil v Italiji, je v pismu Josipu Vošnjaku Italijane več kot slabo označil: "Italijani so ena grda sodrga. Kjer bi mogli, pripravljani so tujca odreti, pa prav nesramno 'con permesso'"⁴⁸.

Ali je ob tem treba še kaj dodati? Lahi so Lahi in nikoli ne bodo nič drugega kot to. Makaronarji, lovci s pinči, pred katerimi je treba skriti mačke.

Grdi, umazani, ciganski Madžari

O Madžarih pravzaprav ni mogoče veliko povedati, kar je glede na stoletno mejaštvo z njimi nenavadno, nikakor pa ne presenetljivo. Stvar je pač v tem, da stiki z Madžari Slovincem v preteklosti niso bili življenjsko važni. Razen seveda za Prekmurce, ki so ostali onkraj meje do razpada dvojne monarhije. (Najbrž tudi zato ostalim Slovincem še dandanes delujejo nekako tuje, prav kot da Prekmurje ni del slovenske domovine).

Vsaj od dualizma 1867 pa so Madžari krepkeje vstopili v slovenski prostor in tudi neprekurmurski Slovenec si je o njih ustvaril svojo podobo.

V Novicah Madžare kmalu prikažejo kot "narod brez omike", ki da govori jezik, ki sploh ni evropski in šele dobiva človeško podobo⁴⁹. Ogri da verjamejo, da so izvoljeni narod, v resnici pa so navadni lenuhi, ki svojih napak seveda zlepa ne priznajo⁵⁰.

Ko potem Madžari za časa vstaje v Bosni in Hercegovini očitno stopijo na stran Turkov, se Novice razbesnijo in razkrijejo še zadnji "magjarski" misterij: "Po plamtečem sočutju, ki ga dandanes Magjari razodevajo do Turkov, je očitno, da se kri turška pretaka po žilah Magjarov..."⁵¹ Če k tej genetski ideji dodamo še mnenje že tolikokrat omenjenega Janeza Trdine: "Prva reč, ki jo pomnim (bil sem še v sami srajci), je da me je podil po travniku in sem ter tja preganjal neki huzar in menda že od takrat nisem mogel trpeti Madžarov, tudi njihovo ime pri nas - pravijo jim Mažarji - me je vselej spomnilo grdih, umazanih, ciganskih ljudi...."⁵², je podoba popolna in ni več kaj dodati.

Hrvati, tati

Ž njimi smo vedno imeli kaj (ne le Sotlo in Kolpo), med sabo pa tudi. Že res, da je slovensko

⁴⁸ Josip Jurčič, *Zbrano delo*, 11. knjiga, str. 293.

⁴⁹ *Primerjaj Novice*, 26. 9. 1866, Avstrija v različnih dobah.

⁵⁰ *Primerjaj Novice*, 8. 8. 1877, Ogerske finančne in druge razne pa prevzetnost magjarska.

⁵¹ *Novice*, 17. 1. 1877, Odkod Magjari (Ogri)?

⁵² Janez Trdina, *Spomini*, str. 33.

⁴⁶ Janez Trdina, *Spomini*, str. 42.

⁴⁷ Janez Trdina, *Spomini*, str. 40.

zgodovinopisje slovensko-hrvaške odnose v zadnjih dvesto letih opisovalo zgolj ideal(istič)no, vendar je dejstvo, da takšni v resnici niso nikoli bili. Od tod tudi zelo nasprotujoči si pogledi na "brate Hrvate".

Medtem ko so mnogi slovenski intelektualci (od ilirizma do neoilirizma) v prevelikem jugoslovanskem navdušenju (le-to je bilo posledica strahu pred severnimi sosedi) videli edino rešitev za Slovence v povezovanju ali kar stopitvi s svojimi južnimi sosedi, pa so previdnejši vendarle razmišljali drugače. Med njimi so bili tudi taki, ki za Hrvate niso hoteli niti slišati. Bolj demokratično usmerjeni nikakor niso mogli pozabiti, da je hrvaška soldateska (Jelačičeve čete, v katerih so bili, mimogrede, v večini Srbi iz Vojne krajine) krvavo zadušila revolucijo 1848 na Dunaju, pri čemer naj bi hrvaški vojaki revolucionarjem rezali glave z milimi besedami: "Ne bojaj se, brate!" Dragotin Dežman je bil prepričan, da so bili Hrvati "od nekdanji rablji absolutizma", in pikro pripomnil, da so leta 1848 na Dunaju anatomu Hyrtlu v njegovem inštitutu izpod anatomičnih preparatov ispile ves špirit⁵³.

Zanimiv primer je v tem smislu gotovo Josip Jurčič, ki je kot urednik Süddeutsche Zeitung celo živel na Hrvaškem in bil svoj čas velik prijatelj Hrvatov (kar se je krepko poznalo tudi na njegovem literarnem, zlasti pa časnikarskem, jeziku), pozneje pa se pod vplivom političnih razmer krepko spremenil. Zlasti starčevičevce je imel strašno na piki. Očital jim je, da so Rauchove sluge, "ki so za madžarske denarje lajali v svoji 'Hrvatski', v kateri smo čitali psovko: 'prokleti Kranjac'"⁵⁴.

Tudi Janez Trdina je Hrvate dobro poznal; več let je kot profesor služboval na Hrvaškem. A očitno se mu niso prikupili, saj jih je primerjal celo s Cigani in svinjami: "Hrvatje in cigani govore enako, so en rod, oboji so podobni bolj svinjam kot ljudem". Še najraje pa je omenjal njihove tatinske navade: "Hrovat krade tudi, če gre na božjo pot, naj bo raca al kopun al kar ima kljun"⁵⁵.

Brezdomovinci

Zdaj, ko smo obdelali nekatere najtipičnejše (in najkritičnejše) tujce, se na koncu lotimo še tistih, ki to pravzaprav nikoli niso bili. Lotimo se "tujcev".

⁵³ Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895*, 2. knjiga, Ljubljana 1956, str. 72-73.

⁵⁴ Josip Jurčič, *Zbrano delo*, 11. knjiga, str. 148. Zanimivo je, da se je Jurčič v že tedaj aktualnem hrvaško-srbskem sporu postavil na stran Srbov, saj je menil, da so Hrvati (starčevičevci) ljudje, "ki bratom Srbom nasproti tako stališče zavzemajo, da se je takoj, kadar bi Jugoslovani do svobode prišli, bati bratomernega boja, do noža med Srbom in Hrvatom za - ime!"

⁵⁵ Janez Trdina, *Podobe prednikov*, 1. knjiga, str. 77.

Povejmo kaj o slovenskih umetnikih, ki jih je lastni narod (recimo raje "elita") ničkoliko izbral in pognal v svet "s trebihom za kruhom", tam v Parizu, v Monakovem, v Ameriki pa so zasloveli.

Ti "izgnanci" so ostali zvesti svojemu poklicu in svojemu narodu, a - kot pravi Cankar, eden teh "izgnancev" - "glejte ironijo: med tujci, ki so doslej komaj vedeli za naše ime, so dobili priznanje in mednje so zanesli s svojim tudi naše ime. Bolj naše nego svoje"⁵⁶.

In nadaljuje: "Hočete še drugo ironijo? Evo je: doma so imenovali naše umetnike tujce, Monakovce, Parižane, dekadente, simboliste, impresioniste in kar je še takšnih umetniških grehov, tako da se pošten rodoljub res ni več mogel spoznati v tej nepregledni gošči raznoimnih tujizmov"⁵⁷.

Zdaj bi se kakšen tujec (ampak pravi!) gotovo vprašal, kako vendar, kako je mogoče, da lastni narod svoje prezre in jih požene na tuje. In predvsem: zakaj? Slovenci smo kompliciran in - pa naj zveni še tako bogokletno - tudi zakompleksan narod. Odkar smo se v drugi polovici prejšnjega stoletja resneje zavedli svojih korenin, smo se šli zdaj takšno zdaj drugačno politiko: zdaj smo bili staro- zdaj mladoslovinci, zdaj spet liberalci in klerikalci, potem spet komunisti in demosoenci.

Resnici na ljubo; prav zato smo vseskozi pozabljali biti Slovenci. Saj vemo, kako je s tem: vsakdo, ki se povzpne v določene kroge, v elito, slejkoprej zgubi občutek za tiste spodaj (umetniki pa so, to ni skrivnost, vedno bili bolj spodaj).

Elita se namreč obleče v cesarjeva oblačila, sede na tron, uživa v svoji snobovski samozadostnosti in pazi, da kakšen ne pride noter.

Ivan Cankar se je v "dolini šentflorjanski" naduhal žveplenega rodoljubja, nenehnega, pa čeprav lažnega - in zato kajpak hudo nemoralnega - bobnanja po prsih in lezenja nekam. Naveličal se je vprašanja, kdo da je pravi in večji Slovenec. Kolikor je imel v želodcu Nemce in Avstrijo, češ, "pustimo Avstrijo v njenem lastnem dreku", toliko je preziral rodoljubno elito, ki se je oklicala za edino pravo, večjo in boljšo. Zaprla se je v svoj krog, trdnost združbe - takšne ali drugačne - je pač treba zavarovati pred takšnimi in podobnimi Cankarji. In kako se jih otresti? Preprosto: zabrenkati na struno tistega čustva, ki to zlagano elito povezuje; slovenskemu pisatelju Cankarju vreči v obraz: "Tujec si, brezdomvinec..."

⁵⁶ Ivan Cankar, *Zbrano delo*, 24. knjiga, Ljubljana 1975, str. 116-123.

⁵⁷ *Ibidem*.

Nedvomno čisto poseben, nenavaden primer tujstva - umetnik kot tujec.

Eni so torej notri, drugi ne morejo, a tudi nočejo. Ostajajo "prekleti pesniki", "generacija pred zaprtimi vrati", tujci v lastni domovini, tujci v tujini, tujci celo med umetniki samimi. Kot Cankarjev kipar Pavle Slivar, ki se na Dunaju ne more in noče uskladiti z elito⁵⁸.

Umetnik se nerad kategorizira, njegova umetnost sama ga peha na rob družbe, zato je njegovo življenje pogosto nekonvencionalno urejeno, boemsko. Drugače rečeno: moti kroge dogovorjenih elit, prav kot le-te motijo njegove. Kot posameznik je zato osamljen, izoliran, nikomur ne pripada, otrasa se skupin in elit, elite in skupine pa se otresajo njega.

Kategoriziranje, "predalčkanje", je smrtni greh zoper umetnost, pa najsi je v stroki še tako pogosto. Cankar ga je takole okaral: "Kakor sem rekel: globoko sem užaljen, da nimam nikakega opravka z rubrikami. Jaz nimam tiste moči, da bi vklepal samega sebe v kakršne koli okove. Iz tega ne sledi, da bi ne poznal vseh mogočih pravil; ali v odločilnem hipu se razblini ta znanost in postane nejasna in megljena kot slovenska politika"⁵⁹.

Je torej umetnik jelen samotar? Ga ovira njegov samoljubni egocentrizem, njegovo ekstatično življenje? Ali pa sta nemara krivi klavstrofobija in zloba "recenzentske elite", ki na Slovenskem že od nekdanj vse ve in vse zna? Pa je sploh še važno? Umetnik je na Slovenskem nemalokrat ostal "tujec" - ne le v narodnem (kot Cankar), pač pa tudi v širšem, družbenem smislu. Ali kot se je poetično prefinjeno izrazil Simon Jenko:

*Med borovjem temnim
mlada breza rase,
v lastnem svetu tuja
stoji sama zase.*

Umetnik je torej ujetnik. Ujetnik sanj in domišljije sredi svobode, trpke realnosti. Je "tujec" sredi domačih ljudi, je brezdomovinec.

Ah moj Bug! Moj Bug!

Pa smo priromali na konec te pridige. Z eksempli, z navedki in dejstvi, s predpostavkami in mnenji smo se trudili izoblikovati nauk in najti odgovor na vprašanje: ali Slovenci smo ali nismo (bili) šoviniisti, nacionalisti, rasisti?

Najkrajši odgovor je: smo in nismo (bili). Najti mejo med individualnim in kolektivnim, je namreč na Slovenskem težko. Iz nešteti avto- in heterostereotipov delati nov stereotip, je neumno.

Naše pleme je bilo v sivi davnini prav tako prisrčno divje kot večina takratnih; poznalo je tako neomajno gostoljubje kot tudi silno sovražstvo. In tako je z našim milim narodom najbrž še dandanašnji.

In nauk: vsak naj si ga izoblikuje sam, saj veste, kako so nekoč, petletnega Janeza Trdino, ko je prišel od maše, mati povprašali: "No, kaj si si pa ti zamerkal, ali veš ti kaj pridige?" Vedel je. In vi tudi veste. Zato pa...

"Lubi Slovenci! Vom inu nom je vedejoč, de.."

Na koncu se bosta odprla nebo in zemlja. In mrtvi, veliki in mali, bodo prišli pred tron in vsakomur bo sojeno po njegovih delih.

Tudi šovinistom, nacionalistom, rasistom. Tudi tistim s sončne strani Alp.

Ker so grešili zoper prvo zapoved božjo: "Ljubi svojega bližnjega kakor sebe samega".

Zusammenfassung

Eine Predigt über die freundlichen, gastfreien, guten Slowenen, die nicht immer so (gewesen) sind

Jeder ist sich selbst der Nächste. Schon der Herrgott hat wohl zuallererst sich selbst einen Bart erschaffen. Mit den Völkern ist es das gleiche alte Lied: Ein jedes singt sein eigenes Lob am lautesten. Die Slowenen auch.

Doch das Leben ist kein Lied, und so mancher Text wird zu einer stereotypen Leier über den Nationalcharakter verdreht. Bei uns ist das nicht anders. Mit anderen Worten: Der slowenische Autostereotyp ist die verallgemeinernde Leier über die kleinen, aber fleißigen, anständigen, gescheiterten, fröhlichen, freundlichen, gastfreien, arbeitsamen, ordnungsliebenden, ausdauernden, disziplinierten Slowenen. In der unerträglichen Leichtigkeit der Verallgemeinerung - die in der Zeit der Mobilisierung gesunder nationaler Kräfte stets nicht nur willkommen, sondern auch notwendig (gewesen) ist - fahren sie sich, logischerweise, fest. Daher auch die traurige Tatsache, daß sich, wie die jüngsten Meinungsfragen zeigen, unser Nationalcharakter langsam aber unaufhaltsam mit Intoleranz und Feindseligkeit gegenüber Fremdem anreichert.

Wie jedes Volk sich selbst das Beste, den anderen aber das Schlechteste zuschreibt, so tun und taten dies auch wir Slowenen. In der Menge der Superlati-

⁵⁸ "Sovražil jih je; - bili so tisto življenje, ki ga on ni mogel in ni smel živeti, tista 'družba' so bili, ki ga je pehnila iz sebe". (Ivan Cankar, Tujci, 1901).

⁵⁹ Ivan Cankar, Epilog k Virjetam, Ljubljana 1899.

ve gibt und gab es nie Platz für Fehler. Was falsch war, kam nach dieser verdrehten Logik anderswoher, schuld sind also immer die anderen; Zugewanderte und Fremde entstellen das Bild von unserem Volk.

Schon ein flüchtiger Blick in die nationale Vergangenheit der Slowenen zeigt, daß sie gegen dergleichen Erscheinungen nicht immun waren. Sind es heute die "Südländer", die als gefährlich gelten (Bosnier, Serben, Kroaten und die übrigen "Schweden"), so waren im vergangenen Jahrhundert unsere "grimmigsten Feinde" die Deutschen und, in etwas geringerem Maße, die Italiener. Natürlich mochten wir Slowenen weder Zigeuner noch Ungarn (für Jurčič waren beide gleich übel), noch weniger Juden, von denen in Slowenien gar nur eine Handvoll lebte. (Ein schöner Beweis dafür, daß das Vorhandensein von Juden kein notwendige Bedingung für Antisemitismus ist; hätte es sie nicht gegeben, so hätte man sie eben erfunden). Ein ähnliches Schicksal war auch den paar Schwarzen ("Taufkindern") beschieden, die in den fünfziger Jahren der vorigen

Jahrhunderts Luka Jeran selig zu "kultivieren" und zu "slowenisieren" versuchte. Wenn er ihnen auch Namen gab wie Jožef Kranjski, Janez Slovenski, Maksimilijan Celjski usw., ihnen Slowenisch beibrachte und ihnen all die schönen christlichen Lehren einblaute, wollten die Slowenen sie nie als die Ihrigen annehmen - und konnten es auch nicht. Die Logik dabei ist ganz einfach: ein Schwarzer kann nun einmal kein Slowene sein!

Dies wäre in gewisser Weise noch nachvollziehbar, denn schließlich ging es um ein "Anderssein" auf den ersten Blick. Schwieriger zu erfassen ist das Fremdsein, in das sich viele slowenische Künstler hineingestoßen fanden, die von der patriotischen Elite zuhause als Fremde und vaterlandslose Gesellen abgelehnt wurden, im Ausland dagegen gefeiert waren. Gerade das ist vielleicht der schönste Beweis, daß es sich bei der Fremdheit um ein außergewöhnlich komplexes und kompliziertes Phänomen handelt, das sich schwerlich nur mit Hilfe der einen oder anderen Theorie erklären läßt.